

Likestillings- og diskrimineringsrett
JUR1590 (bachelor-nivå) og JUS5590 (master-nivå)

SENSORVEILEDNING HØST 2023

Innledende informasjon:

Både i JUR1590 og i JUS5590 har eksamen vært 6 timers hjemmeeksamen. Studentene har hatt alle kilder tilgjengelige under eksamen.

I faget er det utarbeidet et eget «rettskildeutvalg» i Lovdata PRO. Rettskildeutvalget heter "JUR1590/JUS5590" og har følgende lenke i Lovdata PRO:

<https://lovdata.no/pro/#utvalg&kode=35zf4> . Utvalget lastes ned ved å klikke på lenken mens man er logget inn i Lovdata PRO.

Forskjellen på JUR1590 og JUS5590:

Studenter som avlegger eksamen på MA-nivå har enten bestått 1.-3. studieår i masterstudiet i rettsvitenskap eller har allerede fullført masterstudiet i rettsvitenskap. For denne gruppen består hovedlitteraturen av ca. 600 sider.

På BA-nivå er det ingen obligatoriske krav om forkunnskaper utover generell studiekompetanse. Denne studentgruppen består både av studenter som aldri tidligere har studert juridiske fag og av juss-studenter som tar Likestillings- og diskrimineringsrett på BA-nivå som del av sitt tredje studieår. For denne gruppen består hovedlitteraturen av ca. 400 sider.

MA-studentene har mer omfattende læringskrav enn BA-studentene, se <https://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUS5590/laringsutbytte/index.html>. For at eksamensoppgaven skulle reflektere disse forskjellene, var det på BA-nivå satt inn noen ekstra hjelpespørsmål i oppgave 1. For øvrig omhandler eksamensoppgaven temaer som er omfattet av hovedlitteraturen og læringskravene for begge grupper av studenter.

I sensuren kan det ikke stilles de samme kravene til studenter på BA-nivå som til studenter på MA-nivå når det blant annet gjelder juridisk metode. På BA-nivå vil studentenes henvisningsteknikk variere da en del av studentmassen ikke har erfaring med å henvise til juridiske kilder. Det viktigste er at besvarelsenes innhold, ikke om de har et typisk «juridisk» gjenkjennelig format.

Fagets hovedlitteratur:

Fagets hovedlitteratur består i all hovedsak av Anne Hellum og Vibeke Blaker Strand «Likestillings- og diskrimineringsrett» Gyldendal (2022).

Om eksamensoppgaven:

Eksamensoppgaven var tilnærmet lik for BA- og MA-studenter. Begge ble stilt to spørsmål. I spørsmål 1 fikk BA-studentene noen flere hjelpespørsmål enn MA-studentene. Spørsmål 2 var likt for begge grupper.

For studenter på JUR1590 (BA) lød det første spørsmålet slik:

Spørsmål 1:

Har Peder og/eller Lars blitt utsatt for diskriminering?

(Stikkord i denne forbindelse:

- Foreligger det direkte og/eller indirekte forskjellsbehandling?
- På hvilket eller hvilke grunnlag?
- Kan den eventuelle forskjellsbehandlingen begrunnes på en måte som likevel gjør den tillatt?)

For studenter på JUS5590 (MA) lød det første spørsmålet slik:

Spørsmål 1:

Har Peder og/eller Lars blitt utsatt for diskriminering?

Spørsmål 2 lød slik for både BA- og MA- studentene:

Spørsmål 2:

Bruk utleieannonsens spesifikasjon om hvem som var aktuelle leietakere som utgangspunkt for:

- En beskrivelse og vurdering av likestillings- og diskrimineringslovens avgrensning av hvilke grupper som er vernet mot diskriminering etter lovens § 6.

Trekk i denne sammenheng inn relevante menneskerettslige og EU/EØS-rettslige tilnærminger.

Om vektingen av de to spørsmålene var det både på BA- og MA-nivå oppgitt at:

De to spørsmålene teller 50 % hver.

***

I gjennomgangen videre forsøker jeg å få frem viktige temaer og dimensjoner for besvarelser av de to eksamensspørsmålene. Jeg foretar jeg ikke noe skille mellom BA- og MA-besvarelser.

Om spørsmål 1:

Dette spørsmålet omhandler diskrimineringsvernets individuelle side.

Noen kandidater trekker opp et skille mellom utleieannonsens utforming i seg selv, og avslaget Peder og Lars fikk på muligheten til å leie leiligheten. Det er på det rene at vernet mot diskriminering ikke forutsetter at diskriminerende virkninger skal ha inntruffet i praksis, også en annonse kan i seg selv ha et innhold som strider mot diskrimineringsforbudet. Dette skillet er det flott om kandidatene trekker frem, selv om oppgaveteksten primært retter seg mot avslaget på muligheten til å leie leiligheten. Det er derfor tilstrekkelig å fokusere på sistnevnte problemstilling.

En del kandidater viser til husleieloven § 1-8, som er denne lovens diskrimineringsforbud. I bestemmelsen heter det: «Ved diskriminering gjelder likestillings- og diskrimineringsloven.» Dette gjør at kandidater raskt bør fokusere på diskrimineringsvernet slik dette er regulert i likestillings- og diskrimineringsloven (ldl.)

Kandidatene bør slå fast at ldl. § 6 etablerer forbud mot diskriminering på en rekke grunnlag, blant annet nedsatt funksjonsevne og alder. Hva som nærmere menes med diskriminering, reguleres gjennom §§ 7-9. Kandidatene bør slå fast at tre vilkår må være oppfylt for at det skal kunne konstateres diskriminering (vilkårene er eksplisitt angitt i oppgaveteksten gitt på BA-nivå):

- Det må foreligge direkte og/eller indirekte forskjellsbehandling.
- Forskjellsbehandlingen må ha sammenheng til et eller flere vernede grunnlag.
- Forskjellsbehandlingen må ikke ha en begrunnelse som gjør den tillatt.

Til vilkåret om forskjellsbehandling:

Vilkåret er oppfylt dersom en person behandles «dårligere» enn andre, jf. ldl. § 7 og 8.

Etter å ha vært på visning fikk Peder beskjed om at han og Lars ikke var aktuelle leietakere «sett opp mot utleiers ønsker». Å ikke bli ansett som aktuelle leietakere innebærer å bli behandlet dårligere sammenlignet med personer som anses å være aktuelle. I vurderingen av om en eller flere personer har blitt behandlet dårligere enn andre, skal det legges til grunn en objektiv målestokk. Dette vil si at det skal legges vekt på hva som vanligvis regnes som en negativ virkning (læreboken s. 233).

I dette tilfellet bør det raskt konstateres at forskjellsbehandling har funnet sted.

Foreligger det sammenheng til et eller flere diskrimineringsgrunnlag (årsakskravet)?

Det må foreligge sammenheng mellom forskjellsbehandlingen og et eller flere vernede diskrimineringsgrunnlag.

Utfordringen her er å identifisere de gruppebaserte kjennetegnene som faktum trekker inn, og som er vernede diskrimineringsgrunnlag etter ldl. § 6 (1).

Det er to diskrimineringsgrunnlag som tas opp i faktum og som er vernet gjennom lovteksten:

- nedsatt funksjonsevne (det oppgis i faktum at Peder er sterkt synshemmet),
- alder (i boligannonsen står det at leiligheten leies ut til «et godt voksent par»).

Både alder og nedsatt funksjonsevne bør diskuteres som grunnlag.

Lars har ikke selv nedsatt funksjonsevne, men i ldl. § 6 (3) presiseres det at også tilknytningsdiskriminering er omfattet: «Forbudet gjelder også hvis en person blir diskriminert på grunn av sin tilknytning til en annen person, og diskrimineringen skjer på grunn av forhold som nevnt i første ledd.» Lars sin tilknytning til Peder er således også et relevant grunnlag for diskriminering.

Er forskjellsbehandlingen direkte og/eller indirekte?

I drøftelsen av om forskjellsbehandlingen er direkte og/eller indirekte, bør kandidatene i noen grad skille mellom Peder og Lars.

Nedsatt funksjonsevne som grunnlag: Det er ingenting i boligannonsen som sier at personer med nedsatt funksjonsevne ikke kan leie leiligheten. Det som derimot sies er at «dyrehold (for eksempel hund eller katt) ikke er tillatt.»

Peder som er sterkt synshemmet, er helt avhengig av førerhunden Trofast i hverdagen. Faktum oppgir at Trofast var med på visningen, slik at utleiefirmaet visste om hundeholdet.

Forbud mot dyrehold/hund kan sies å være et nøytralt kriterium, som formelt sett er likt for alle. I praksis rammer det imidlertid personer med sterkt nedsatt syn (funksjonsnedsettelse) og som er helt avhengig av hund i sin hverdag. Indirekte førte kriteriet til at Peder ble behandlet dårligere enn andre. Det foreligger derfor indirekte forskjellsbehandling på grunn av nedsatt funksjonsevne av Peder, jf. ldl. § 8 jf. § 6 (1).

Selv om ikke Lars selv (etter det som er opplyst i faktum) har nedsatt funksjonsevne, inkluderer vernet mot diskriminering også forskjellsbehandling som skyldes en persons tilknytning til en person med nedsatt funksjonsevne. Det kan derfor også slås fast at Lars har blitt utsatt for indirekte forskjellsbehandling på grunn av sin tilknytning til en person med nedsatt funksjonsevne (Peder), jf. ldl. § 6 (3). I denne sammenheng er det et pluss om kandidatene trekker inn *Coleman-saken* fra EU-domstolen, en dom som er berørt i undervisningen.

Alder som grunnlag: Det heter i annonsen at leiligheten leies ut til et «godt voksent par». I faktum fremkommer det at Peder er 27 år mens Lars er 29 år. Hva som er å være «godt voksen» kan nok diskuteres. Men mye kan tyde på at kriteriet «godt voksen» i realiteten etablerer en aldersgrense som ligger høyere enn alderen til Peder og Lars. I så fall har de begge blitt utsatt for direkte forskjellsbehandling på grunn av alder, jf. ldl. § 7 jf. § 6 (1).

Skillet mellom direkte og indirekte forskjellsbehandling kan være vanskelig å trekke opp. Studenter som evner å problematisere skillet på en god måte, bør få uttelling for dette.

Adgangen til lovlig forskjellsbehandling:

Etter å ha vurdert aktuelle diskrimineringsgrunnlag og hvorvidt det foreligger direkte og/eller indirekte forskjellsbehandling, bør kandidatene gå videre og drøfte adgangen til lovlig forskjellsbehandling.

Dette er nærmere regulert i ldl. § 9. Ettersom forskjellsbehandlingen har oppstått innenfor utleiemarkedet, er det hovedregelen i § 9 (1) som kommer til anvendelse. (Dette ville sett noe annerledes ut dersom forskjellsbehandlingen hadde oppstått i arbeidslivet, fordi spørsmål om

aldersdiskriminering i arbeidslivet reguleres i arbeidsmiljøloven kapittel 13, jf. ldl. § 2 (2). Det ville da vært arbeidsmiljølovens bestemmelse om tillatt forskjellsbehandling som måtte anvendes i spørsmålet om aldersdiskriminering.)

Lovteksten i ldl. § 9 (1) legger opp til tre vurderingstemaer:

- a) Er forskjellsbehandlingen begrunnet i et/flere saklig(e) formål?
- b) Er forskjellsbehandlingen nødvendig for å oppnå dette/disse formålet/-ene?
- c) Er forskjellsbehandlingen uforholdsmessig inngripende overfor de som rammes?

Utfordringen består i å koble oppgavens faktum opp mot de tre undervilkårene.

Hvilke formål ligger bak boligannonsens kriterier med hensyn til leietakere?

Det er boligannonsen som er utgangspunktet for forskjellsbehandlingen. For å forstå mer om annonsens begrunnelse, må vi se nærmere på hva Marte uttrykte da hun var i kontakt med utleiefirmaet «Tak over hodet».

Marte har flere begrunnelser som ligger bak boligannonsens kriterier. Når formålene bak forskjellsbehandlingen skal identifiseres, ligger den rettslige utfordringen i å trekke ut de deler av faktum som kan forklare/begrunne hvorfor forskjellsbehandling på grunn av funksjonsnedsettelse og alder har funnet sted.

Av relevans for forskjellsbehandlingen som har funnet sted på grunn av nedsatt funksjonsevne:

Til sitt ønske om at leiligheten ikke skal leies ut til noen med dyr, er det opplyst at Marte var redd for at hunder eller katter kunne komme til å ødelegge de nyslipte gulvene i leiligheten. Videre fremkommer det av faktum at hun var redd for at det skulle feste seg hunde- eller kattehår i leiligheten, fordi hun «noen ganger [hadde] opplevd allergiske reaksjoner som kløe i øynene etter å ha klappet hunder eller katter.»

1) Beskyttelse av gulvene, og 2) det å unngå at det fester seg hunde- eller kattehår i leiligheten på grunn av allergi, er dermed to formål som kan og bør trekkes frem.

Av relevans for forskjellsbehandlingen som har funnet sted på grunn av alder:

Utleie til «et godt voksent par» er begrunnet i at Marte mener at leietakerne da vil være sikre betalere. God betalingssevne er dermed et tredje formål som kan og bør trekkes frem.

For at forskjellsbehandling skal kunne sies å bygge på et saklig formål, er det etablert et krav om at forskjellsbehandlingen må ha sammenheng med en beskyttelsesverdig interesse som fremstår som sann og relevant i sin sammenheng (læreboken s. 257). Av de tre formålene som ligger bak forskjellsbehandlingen, kan det særlig være grunn til å diskutere om det å automatisk gå ut ifra at personer som ikke er «godt voksne» ikke er sikre betalere, utgjør et saklig formål. Dette fordi begrunnelsen ser ut til å bygge på en stereotypi knyttet til blant annet alder. Kandidater som ser dette poenget, bør få et pluss. (Hensynet til god betalingssevne er også en del av begrunnelsen for kriteriet om at leiligheten skal leies ut til et «par». Her har vi imidlertid ikke lenger å gjøre med en gruppe som er inkludert i diskrimineringsvernet etter ldl. § 6. Dette er tema nedenfor i spørsmål nr. 2.)

Nødvendighetskriteriet

Neste skritt handler om å vurdere om boligannonsens forskjellsbehandling med hensyn til nedsatt funksjonsevne og alder er nødvendig for å oppnå de tre identifiserte formålene. Faktum gir ikke så mye å trekke på når det gjelder denne delen av drøftelsen, men noen ting er det mulig å trekke ut:

- Beskyttelse av gulvene: Vi vet at Martes leilighet har gulv som kan slipes. Det kan derfor tas opp om denne muligheten gjør at forbudet mot dyrehold går for langt opp mot formålet. Samtidig vil dette kunne være krevende i og med at Marte kun skal leie ut leiligheten i et år. Det er få holdepunkter som tilsier at forskjellsbehandlingen går lenger enn nødvendig.
- Hunde- og kattehår: Vi vet at Marte tidligere har opplevd å klø i øynene på grunn av hunde- og kattehår. For å unngå hunde- og kattehår i leiligheten, kan et forbud mot dyrehold sies å være nødvendig. Det kan imidlertid nevnes at det kun dreier seg om en mild form for allergisk reaksjon. Samtidig er det Martes leilighet, og hun kjenner best sin egen allergi. Det er derfor vanskelig å skulle si at forskjellsbehandlingen går lenger enn nødvendig.
- Betalingsevne (forutsatt at dette formålet anses som saklig): Det er ikke bare godt voksne par som har evne til å betale husleie, og av oppgaveteksten vet vi at både Lars og Peder har jobber – noe som vil gjøre dem i stand til å betale husleien. Å forskjellsbehandle alle som ikke er «godt voksne» går, slik jeg vurderer det, lenger enn det som er nødvendig for å sikre at leietakerne har god betalingsevne. Alternativer kunne være at det stilles krav om innbetaling av depositum og/eller at det stilles krav om at leietakere må vise at de har en inntekt som er tilstrekkelig til at husleien kan betales. Forskjellsbehandlingen rekker dermed lenger enn det som er nødvendig for å ivareta hensynet til at leietakerne har god betalingsevne.

Noen kandidater vil kanskje avslutte drøftelsen her og slå fast at det foreligger direkte forskjellsbehandling på grunn av alder av både Lars og Peder.

For å få drøftet ferdig spørsmålet om diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne, må imidlertid også det tredje vilkåret – spørsmålet om forholdsmessighet – drøftes.

Er forskjellsbehandlingen uforholdsmessig inngripende?

I denne delen av drøftelsen bør Peder og Lars sine individuelle forhold trekkes inn. Relevante momenter er betydningen av å kunne leie bolig på linje med andre, også som synshemmet der man er avhengig av en førerhund. Leiligheten har dessuten betydning for at Peder på en enkel måte skal kunne komme seg på jobb i det ettårige vikariatet, fordi den ligger kun 300 meter unna Peders nye jobb. På den annen side står Martes behov for å kunne bestemme over egen leilighet.

Kandidater vil i forholdsmessighetsdrøftelsen kunne hente støtteargumenter i ulike internasjonale kilder, slik som i FN-konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD).

***

Når det gjelder konklusjonen på oppgave 1, vil det slik jeg ser det være mest naturlig å konkludere med at Peder og Lars har blitt utsatt for direkte diskriminering på grunn av alder. Det er imidlertid mer åpent om det også har funnet sted diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne.

Dersom det også konkluderes med at de har blitt utsatt for diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne, dreier det seg i så fall om indirekte diskriminering av Peder, samt indirekte tilknytningsdiskriminering av Lars.

Dersom det konkluderes med diskriminering av Peder og Lars både på grunn av alder og på grunn av nedsatt funksjonsevne, vil noen kandidater kunne komme til å knytte kommentarer til at det dreier seg om sammensatt diskriminering, noe som også uttrykkelig er omfattet av diskrimineringsforbudet i ldl. § 6 (1). Slike refleksjoner vil være positivt.

Om spørsmål 2:

I spørsmål 2 bes kandidatene om å gå inn i en kjerne-tematikk i likestillings- og diskrimineringsretten, nemlig spørsmålet om hvilke grupper som er vernet mot diskriminering og hvilke grupper som ikke er inkludert i diskrimineringsvernet.

I utleieannonsen var det oppstilt flere kriterier som hadde betydning for hvem som var ønsket som leietakere. To av kravene knyttet seg til diskrimineringsgrunnlagene alder og nedsatt funksjonsevne, som oppgave 1 har gått nærmere inn i. I tillegg er det to andre kriterier som oppstilles:

- Det er ikke ønskelig med utleie til røykere.
- Det presiseres at leiligheten skal leies ut til «par» (jf. formuleringen «godt voksent par»), hvilket vil si at en rekke personer (også de to brødrene Peder og Lars) faller utenfor. Også enslige vil for eksempel ikke kunne leie leiligheten.

Første del av oppgave 2 handler om å teste kandidatenes evne til å skille mellom vernede gruppekjennetegn og ikke-vernede gruppekjennetegn med utgangspunkt i boligannonsen og opp mot opplistingen av diskrimineringsgrunnlag i ldl. § 6 (1).

Kandidatene bes videre om å vurdere likestillings- og diskrimineringslovens avgrensning av diskrimineringsvernede grupper i § 6 (1), samt å trekke inn relevante menneskerettslige og EU/EØS-rettslige tilnærminger.

Det legges med dette opp til at kandidatene skal komme med selvstendige refleksjoner omkring lovgivningens tilnærming til hvilke grupper som er omfattet av diskrimineringsvernet. På menneskerettslig plan foreligger et omfattende rettskildemateriale. Flere konvensjoner inneholder diskrimineringsbestemmelser som har åpne samlekategorier til slutt (for eksempel EMK artikkel 14 og SP artikkel 26). Slike bestemmelser har gjort det mulig å utvide diskrimineringsvernet på internasjonalt plan til å omfatte stadig nye grupper. Dette gjør at det er flere grupper som er vernet mot diskriminering etter menneskerettighetene enn etter likestillings- og diskrimineringsloven. Samtidig har vi også menneskerettskonvensjoner som retter seg mot bestemte diskrimineringsvernede grupper, slik

som FNs kvinnediskrimineringskonvensjon, FNs rasediskrimineringskonvensjon og FN-konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne.

I Norge har vi valgt en tilnærming som ligner på det som er valgt i EU/EØS. Også de EU/EØS-rettslige diskrimineringsdirektivene inneholder en uttømmende oppstilling av diskrimineringsgrunnlag.

Argumenter som taler for at lovgivningen bør være fleksibel handler om at det lovfestede diskrimineringsvernets begrensninger: Det kan ikke brukes i møte med forskjellsbehandling mot enkelte grupper, for eksempel forskjellsbehandling av røykere eller av enslige – slik oppgaveteksten er et eksempel på. Slik forskjellsbehandling er begrunnet i gruppekaraktistikker, og har dermed klare likhetstrekk med de gruppene som nyter et diskrimineringsvern etter dagens lovgivning. Likevel foreligger det ikke et vern mot diskriminering for disse gruppene.

På den annen side kan det argumenteres med at det er behov for et forutsigbart lovverk på diskrimineringsfeltet, slik at utleiende, arbeidsgivere mv. vet hva de har å forholde seg til. At noen grupper velges ut fremfor andre, noe som i stor grad er begrunnet i historiske forhold og strukturelle skjevheter for eksempel knyttet til kjønnsulikhet, gjør det også enklere å fokusere i utformingen av proaktive og strukturelle forpliktelser, som også er en sentral del av likestillings- og diskrimineringsretten.

Noen kandidater vil kanskje nevne Grunnloven § 98, selv om dette ikke ble spurt om i oppgaveteksten. Å trekke inn grunnlovsbestemmelsen på en skjønnsom måte vil kunne være passende, fordi bestemmelsen har en åpen tilnærming til diskrimineringsvernet. Den omfatter dermed i prinsippet flere grupper enn likestillings- og diskrimineringsloven.

Det vil antakelig være stor variasjon i hvordan oppgave 2 besvares. Selvstendighet, evne til å trekke linjer og evne til resonnere bør tillegges særlig vekt.

***

Det er opplyst at de to spørsmålene teller 50 % hver.

Antakelig vil oppgave 2 oppleves som mer krevende enn oppgave 1. Dette må det tas hensyn til i karaktersetningen.

Utfyllende kommentar:

Etter å ha lest gjennom en del eksamensbesvarelser, ser jeg at mange ikke bruker utleiannonsen i oppgave 1 som springbrett for å diskutere forholdet mellom vernede og ikke-vernede gruppekjennetegn i oppgave 2. Det er relativt få som for eksempel trekker frem at kriterier som forskjellsbehandler røykere eller personer som ikke er par, faller utenfor listen av diskrimineringsgrunnlag i ldl. § 6. De få som klarer å bruke utleiannonsen på en fornuftig måte i besvarelsen av oppgave 2 bør få uttelling for dette. I sensuren bør det samtidig aksepteres at oppgave 2 kan besvares på ulike måter og en besvarelse kan være meget god også om kandidater har oversett poengene knyttet til røykere og det å være et par. Det må gjøres en helhetsvurdering med vekt på kandidatens evne til å skrive en god analyse om temaet vernede – ikke-vernede grupper, der ldl. § 6 er plasseres inn i en bredere kontekst og der det legges vekt på kandidatens evne til å konkretisere denne tematikken.

Som tidligere nevnt må det også tas hensyn til at mange studenter på BA-nivå ikke har noen tidligere bakgrunn fra juridiske fag.

Denne sensorveiledningen berører en del viktige sider ved høstens eksamen. For å oppnå karakteren A er det imidlertid ikke nødvendig å berøre alt som er nevnt i denne sensorveiledningen. Vurderingskriteriene for karakterene A-F er nærmere beskrevet her:

https://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUR1590/JUR1590_sensorveiledning.html

(JUR1590) og her:

https://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUS5590/JUS5590_sensorveiledning.html

(JUS5590).

Sensorveiledningen har heller ikke til hensikt å være uttømmende.

Vibeke Blaker Strand (fagansvarlig)

Oslo, 15. desember 2023